

Қазақстан Республикасы
Ғылым және жоғары білім министрлігі

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты

ОТАН ТАРИХЫ

2025. №28 (4)

ISSN 1814-6961
E-ISSN 2788-9718

- ТАРИХ
- ЭТНОЛОГИЯ
- АРХЕОЛОГИЯ

ОТАН ТАРИХЫ

2025. №28 (4)

ISSN: 1814-6961 (print)
ISSN: 2788-9718 (online)

Отан тарихы Отечественная история History of the Homeland

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2025. № 28 (4)

РЕДАКЦИЯ

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Редакциялық алқа

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Абдырахманов Толобек Әбілұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қырғыз Республикасы Ұлттық ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Қырғыз Республикасы, Бішкек)

Апендиев Тимур Әкімханұлы – PhD докторы, доцент, жетекші ғылыми қызметкер, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Горшенина Светлана Михайловна – PhD, тарих ғылымдарының кандидаты; CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/ Sorbonne университетінің зерттеу бөлімінің директоры (Франция, Париж)

Исмағұлов Оразақ Исмағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің физикалық антропология зертханасының меңгерушісі (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Шиндзю Като – PhD (археология бойынша), Нарадағы мәдени құндылықтардың ұлттық ғылыми-зерттеу институты (Жапония, Нара)

Бирсель Каракоч – Уппсала университетінің түркі тілдерінің профессоры (Швеция, Уппсала қ.)

Мионг Сун-ок – антропология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (Корея, Сеул)

Қозыбаева Махаббат Маликовна – PhD доктор; Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Алаш» мәдениет және рухани даму институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Моррисон Александр – PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Ұлыбритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – археология ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс университетінің «Биоархеология» ғылыми орталығының жетекшісі (Литва, Вильнюс)

Муминов Әшірбек Құрбанұлы – тарих ғылымдарының докторы, арабтанушы, профессор; ИКҰ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Түркия, Стамбул)

Нұрсан Әлімбай – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Отеева Гүлфира Елубайқызы – тарих ғылымдарының докторы, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры (Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.)

Оутрам Алан – археология ғылымдарының докторы, Эксетер университетінің археология және тарих кафедрасының профессоры (Ұлыбритания, Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна – Солтүстіктің байырғы халықтарының мәселелері және гуманитарлық зерттеулер институтының этнологиялық зерттеулер орталығының жетекшісі (АН СР(Ы) ХР) (Ресей Федерациясы, Якутск қ.)

Рюосуке Оно – Васеда университетінің тереңдетілген гуманитарлық зерттеулер орталығының доценті (Жапония, Токио)

Сәбитов Жақсылық Мұратұлы – Жошы Ұлысын зерттеу ғылыми институтының директоры, PhD доктор (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Томохико Уяма – PhD докторы, Хоккайдо университетінің славян және еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Жапония, Саппоро)

Финке Питер – PhD докторы, Цюрих университетінің Макс Планк институтының профессоры (Швейцария, Цюрих)

Шотанова Ғалия Айтжанқызы – тарих ғылымдарының кандидаты, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Жауапты редактор

Абдулина Ақсұңқар Тұрсынқызы

Жауапты хатшы және редактор

Мырзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нұрлыбек Айдарбекұлы

Көбеев Рүстем Джаулыбайұлы

Техникалық көмек

Зікірбаева Венера Серікқызы

Копеева Сания Жұматайқызы

РЕДАКЦИЯ

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Члены редакционной коллегии

Абиля Аманжолович – доктор исторических наук, профессор (Республика Казахстан, г. Астана)

Абдырахманов Толобек Абилович – доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН КР (Кыргызская Республика, г. Бишкек)

Апендиев Тимур Акимханович – PhD, ассоциированный профессор, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Горшенина Светлана Михайловна – доктор PhD, кандидат исторических наук; директор по исследованиям CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Университет Сорбонны (Франция, г. Париж)

Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана)

Като Синдзи (Shinji Kato) – PhD (в области археологии), Национальный научно-исследовательский институт культурных ценностей в Наре (Япония, г. Нара)

Бирсель Каракоч, профессор турецких языков, Уппсальский университет (Швеция, г. Уппсала)

Мионг Сун-ок – доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, г. Сеул)

Козыбаева Махаббат Маликовна – доктор PhD; ведущий научный сотрудник Института культуры и духовного развития «Алаш» Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана)

Моррисон Александр – PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, (Литва, г. Вильнюс)

Муминов Аширбек Курбанович – доктор исторических наук, арабист, профессор; консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул)

Нурсан Алимбай – кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Отеева Гульфира Елубаевна – доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А.Х. Маргулана (Республика Казахстан, г. Павлодар)

Оутрам Алан – доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории университета Эксетере (Великобритания, г. Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна, руководитель Центра этнологических исследований Института гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера (ИГИ АН РС(Я)) (Российская Федерация, г. Якутск)

Рюосуке Оно – доцент, Центр перспективных гуманитарных исследований, Университет Васеда (Япония, г. Токио)

Сабитов Жаксылык Муратович – директор Научного института изучения Улуса Джучи, доктор PhD (Республика Казахстан, г. Астана)

Томохико Уяма – PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований университета Хоккайдо (Япония, г. Саппоро)

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, г. Цюрих)

Шотанова Галия Айтжановна – кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Ответственный редактор

Абдулина Аксункар Турсуновна

Ответственный секретарь и редактор

Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Научные редакторы:

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нурлыбек Айдарбекович

Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Техническое сопровождение

Зикирбаева Венера Сериковна

Копеева Саня Жуматаевна

EDITORIAL TEAM**Editor-in-Chief**

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, general Director of Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editorial board members

Abil Erkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Republic of Kazakhstan, Astana)

Abdyrakhmanov Tolobek Abilovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic (Kyrgyz Republic, Bishkek)

Apendiev Timur Akimkhanovich – PhD, associate professor, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Gorshenina Svetlana Mikhailovna – PhD, Candidate of Historical Sciences; Research Director of CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Sorbonne University (France, Paris)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Laboratory of Physical Anthropology of the National Museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana)

Shinji Kato – PhD (Archaeology), Nara National Research Institute for Cultural Properties (Japan, Nara)

Birsel Karakoch – Professor of Turkic Languages, Uppsala University (Sweden, Uppsala)

Myong Soon-ok – PhD (Anthropology), Associate Professor (Seoul, Korea)

Kozybaeva Makhabbat Malikovna – PhD; Leading Researcher, Institute of Culture and Spiritual Development «Alash» of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Republic of Kazakhstan, Astana)

Morrison Alexander – PhD, Professor, New College, Oxford (United Kingdom, Oxford)

Motuzaitė-Matuzevichute Gidrė – Doctor of Archaeology, Professor, Head of the Scientific Center «Bioarchaeology» of Vilnius University, (Lithuania, Vilnius)

Muminov Ashirbek Kurbanovich – Doctor of Historical Sciences, Arabist, Professor; Consultant to the Director General for Organizational Activities of the OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul)

Nursan Alimbay – Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Otepova Gulmira Elubayevna – Doctor of Historical Sciences, Professor at the A. Margulan Pavlodar Pedagogical University (Republic of Kazakhstan, Pavlodar)

Outram Alan – Doctor of Archaeological Sciences, Professor of the Department of Archaeology and History, University of Exeter (Great Britain, Exeter)

Romanova Ekaterina Nazarovna – Head of the Center for Ethnological Research, Institute for Humanitarian Research and Problems of Indigenous Peoples of the North (IHR RAS (Yakutia)) (Russian Federation, Yakutsk)

Ryuosuke Ono – Associate Professor, Center for Advanced Humanitarian Studies, Waseda University (Japan, Tokyo)

Sabitov Zhaksylyk Muratovich – Director of the Scientific Institute for the Study of the Ulus of Jochi, PhD (Republic of Kazakhstan, Astana)

Tomohiko Uyama – PhD, Professor, Center for Slavic-Eurasian Studies, Hokkaido University (Japan, Sapporo)

Finke Peter – PhD, Professor, Max Planck Institute, University of Zurich (Switzerland, Zurich)

Shotanova Galiya Aitzhanovna – Candidate of historical sciences, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editor-in-Chief

Abdulina Aksunkar Tursunovna

Responsible Secretary and Editor

Murzakhodjaev Kuanysh Madievich

Scientific Editors:

Kasymova Didar Beysengalieвна

Chernienko Denis Arkadyevich

Dosymbetov Nurlybek Aidarbekovich

Kubeev Rustem Dzhaubayuly

Technical support

Zikirbaeva Venera Serikovna

Kopeeva Saniya Zhumataevna

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhy
Has been issued as a journal
since 1998
ISSN: 1814-6961 (Print)
ISSN: 2788-9718 (Online)
2025. Vol. 28. Is. 4. Pp. 1204–
1214
Journal homepage:
<https://otan.history.iie.kz>

FTAXP/MPHTI / IRSTI 03.20.

https://doi.org/10.51943/2788-9718_2025_28_4_1204-1214

XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗАҚ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ САНАСЫНДАҒЫ ТҮРІК ФАКТОРЫ

Канат Базарбаев¹, Айдарбек Амирбек*², Эрен Акдениз³

¹Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті.
(Б.Саттарханов даңғылы 29, 161200 Түркістан, Қазақстан Республикасы)
PhD, қауым.профессор.
<https://orcid.org/00000003-0058-2322>. E-mail: kanat.bazarbayev@ayu.edu.kz

²Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті.
(Б.Саттарханов даңғылы 29, 161200 Түркістан, Қазақстан Республикасы)
PhD, қауым.профессор. Автор корреспондент.
<https://orcid.org/0000-0002-1084-6259>. E-mail: aidarbek.amirbek@ayu.edu.kz

³Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті.
(Б.Саттарханов даңғылы 29, 161200 Түркістан, Қазақстан Республикасы)
PhD докторант.
<https://orcid.org/0000-0002-3261-3384>. E-mail: eren.akdeniz@ayu.edu.kz

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2025

© Базарбаев К., Амирбек А., Акдениз Э., 2025

Аңдатпа. *Kipicne.* Мақала XX ғасырдың басындағы Қазақстандағы қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасында түрік факторының қалыптасуы мен маңызын талдауға арналған. Зерттеудің өзектілігі Ресей империясындағы 1905 және 1917 жылдардағы революциялық үдерістер жағдайында қазақ қоғамында саяси белсенділіктің артуы және ұлттық зиялы қауымның жаңа идеялық бағдарлар іздестіруімен айқындалады. Осы кезеңде Осман империясының тағдыры, түрікшілдік және пантүркістік идеялар қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси ойында маңызды орын алды. *Мақсаты мен міндеттері.* Зерттеудің мақсаты - XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасының қалыптасу үдерісіндегі түрік факторының мазмұны мен рөлін айқындап, ұлттық мемлекеттілік идеяларымен сабақтастығын көрсету. Осы мақсатқа жету үшін қазақ зиялыларының идеялық ұстанымдарын талдау, ұлттық баспасөздегі түрік тақырыбының мазмұнын анықтау және пантүркістік бағыттың қазақ қоғамындағы орнына баға беру міндеттері қойылды. *Материалдар мен әдістер.* Зерттеу барысында деректанулық талдау, салыстырмалы-тарихи, проблемалық-хронологиялық және тарихи-жүйелік әдістер қолданылды. Негізгі дереккөздер ретінде XX ғасыр басындағы ұлттық баспасөз материалдары, сондай-ақ отандық және шетелдік тарихшылардың еңбектері пайдаланылды. *Нәтижелер.* Зерттеу нәтижесінде қазақ зиялыларының Осман империясы мен түрік әлеміндегі саяси үдерістерге қатысты көзқарастарының біркелкі болмағаны анықталды.

Түрік факторы қазақ қоғамдық-саяси санасында белгілі бір ықпалға ие болғанымен, ол ұлттық дамудың шешуші бағытына айналмағаны ғылыми тұрғыда негізделді. *Қорытынды.* Мақала материалдары XX ғасыр басындағы Қазақстан тарихын, қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси ой-санасының эволюциясын және ұлттық қозғалыстардың идеялық негіздерін терең зерделеуге мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері Қазақстан тарихы бойынша ғылыми зерттеулер мен жоғары оқу орындарының оқу үдерісінде пайдалануға жарамды.

Түйін сөздер: қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасы, түрік факторы, Осман империясы, пантүркизм, ұлттық зиялы қауым, ұлттық баспасөз, саяси қозғалыстар.

Алғыс. Бұл зерттеу жұмысы ҚР Ғылым және Жоғары білім министрлігінің «Түркі тілдес мемлекеттердің тарихи-мәдени ықпалдастығын қалыптастырудың саяси, құқықтық тәжірибесі және даму бағыттары» тақырыбындағы гранттық жоба аясында жүргізілді. (тіркеу номері: АР 19676634)

Дәйексөз үшін: Базарбаев К., Амирбек А., Акдениз Э. XX ғасыр басындағы Қазақстандағы қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасындағы түрік факторы // Отан тарихы. 2025.Т. 28. № 4. 1204–1214-бб. [қазақша]. DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_4_1204-1214

ТУРЕЦКИЙ ФАКТОР В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОМ СОЗНАНИИ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ КАЗАХСТАНА В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Канат Базарбаев¹, Айдарбек Амирбек^{*2}, Эрен Акдениз³

¹Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави
(пр. Саттарханова 29, 161200 Туркестан, Республика Казахстан)

PhD, Ассоциированный профессор.

<https://orcid.org/00000003-0058-2322> E-mail: kanat.bazarbayev@ayu.edu.kz

²Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави
(пр. Саттарханова 29, 161200 Туркестан, Республика Казахстан)

PhD, Ассоциированный профессор. Автор корреспонденции.

<https://orcid.org/0000-0002-1084-6259>. E-mail: aidarbek.amirbek@ayu.edu.kz

³Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави
(пр. Саттарханова 29, 161200 Туркестан, Республика Казахстан)

PhD докторант.

<https://orcid.org/0000-0002-3261-3384>. E-mail: eren.akdeniz@ayu.edu.kz

© ИИЭ имени Ч.Ч. Валиханова, 2025

© Базарбаев К., Амирбек А., Акдениз Э., 2025

Аннотация. *Введение.* Статья посвящена анализу формирования и значения турецкого фактора в общественно-политическом сознании казахской интеллигенции Казахстана в начале XX века. Актуальность исследования обусловлена ростом политической активности в казахском обществе в условиях революционных процессов в Российской империи в 1905 и 1917 годах и поиском национальной интеллигенцией новых идейных ориентиров. В этот период судьба Османской империи, идеи тюркизма и пантюркизма заняли важное место в общественно-политической мысли казахской интеллигенции. *Цель и задачи.* Целью исследования является выявление содержания и роли турецкого фактора в процессе формирования общественно-политического сознания казахской интеллигенции в начале XX века, а также определение его взаимосвязи с идеями национальной государственности. Для достижения поставленной цели определены задачи анализа идейных установок казахской интеллигенции, выявления содержания турецкой тематики в национальной прессе и оценки места пантюркистского направления в казахском обществе. *Материалы и методы.* В исследовании использованы источниковедческий анализ, сравнительно-исторический, проблемно-хронологический и историко-системный методы. В качестве основных источников привлечены материалы национальной периодической печати начала XX века, а также труды отечественных и зарубежных историков. *Результаты.* В ходе исследования установлено, что взгляды казахской

интеллигенции на Османскую империю и политические процессы в тюркском мире не отличались единообразием. Турецкий фактор, оказав определённое влияние на общественно-политическое сознание, не стал решающим направлением национального развития, что получило научное обоснование. *Заключение.* Материалы статьи позволяют углублённо изучить историю Казахстана начала XX века, эволюцию общественно-политического сознания казахской интеллигенции и идейные основы национальных движений. Результаты исследования могут быть использованы в научных исследованиях и образовательном процессе по истории Казахстана.

Ключевые слова: общественно-политическое сознание казахской интеллигенции, турецкий фактор, Османская империя, пантюркизм, национальная интеллигенция, национальная пресса, политические движения.

Благодарность. Данное исследование выполнено в рамках грантового проекта Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан «Политико-правовой опыт и направления развития формирования историко-культурной интеграции тюркоязычных государств» (регистрационный номер: AP19676634).

Для цитирования: Базарбаев К., Амирбек А., Акдениз Э. Турецкий фактор в общественно-политическом сознании казахской интеллигенции Казахстана в начале XX века // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 4. С. 1204–1214. [на казахском языке].

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_4_1204-1214

THE TURKISH FACTOR IN THE SOCIO-POLITICAL CONSCIOUSNESS OF THE KAZAKH INTELLIGENTSIA IN KAZAKHSTAN AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

*Kanat Bazarbayev¹, Aidarbek Amirbek*², Eren Akdeniz³*

¹Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(29, B. Sattarkhanov Str., Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan).
PhD, associate professor.
<https://orcid.org/00000003-0058-2322> E-mail: kanat.bazarbayev@ayu.edu.kz

²Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(29, B. Sattarkhanov Str., Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan).
PhD, associate professor. Corresponding author.
<https://orcid.org/0000-0002-1084-6259>. E-mail: aidarbek.amirbek@ayu.edu.kz

³Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(29, B. Sattarkhanov Str., Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan).
PhD doctoral student
<https://orcid.org/0000-0002-3261-3384>. E-mail: eren.akdeniz@ayu.edu.kz

© Ch.Ch. Valikhanov IHE, 2025

© Bazarbaev K., Amirbek A., Akdeniz E., 2025

Abstract. Introduction. The article examines the formation and significance of the Turkish factor in the socio-political consciousness of the Kazakh intelligentsia in Kazakhstan at the beginning of the twentieth century. The relevance of the study is determined by the rise of political activity in Kazakh society during the revolutionary processes in the Russian Empire in 1905 and 1917 and by the search for new ideological orientations by the national intelligentsia. During this period, the fate of the Ottoman Empire, as well as the ideas of Turkism and Pan-Turkism, occupied an important place in the socio-political thought of the Kazakh intelligentsia. *Purpose and objectives.* The purpose of the study is to identify the content and role of the Turkish factor in the formation of the socio-political consciousness of the Kazakh intelligentsia at the beginning of the twentieth century and to determine its relationship with ideas of national statehood. The objectives include analyzing the ideological positions of the Kazakh intelligentsia, identifying the content of

the Turkish theme in the national press, and assessing the place of the Pan-Turkist trend in Kazakh society. *Materials and methods.* The research employs source analysis, comparative-historical, problem-chronological, and historical-systemic methods. The main sources include materials from the early twentieth-century national periodical press, as well as works by domestic and foreign historians. *Results.* The study reveals that the views of the Kazakh intelligentsia on the Ottoman Empire and political processes in the Turkic world were not uniform. Although the Turkish factor exerted a certain influence on socio-political consciousness, it did not become a decisive direction of national development, which is substantiated from a scholarly perspective. *Conclusion.* The materials of the article contribute to a deeper understanding of the history of Kazakhstan in the early twentieth century, the evolution of the socio-political consciousness of the Kazakh intelligentsia, and the ideological foundations of national movements. The results of the study can be used in scholarly research and educational programs on the history of Kazakhstan.

Keywords: socio-political consciousness of the Kazakh intelligentsia, Turkish factor, Ottoman Empire, Pan-Turkism, national intelligentsia, national press, political movements.

Acknowledgements: This research was carried out within the framework of the grant project of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan entitled “Political, legal experience and directions of development of the formation of historical and cultural integration of Turkic-speaking states” (Registration № AP19676634).

For citation: Bazarbayev K., Amirbek A., Akdeniz E. The Turkish Factor in the Socio-Political Consciousness of the Kazakh Intelligentsia in Kazakhstan at the Beginning of the 20th Century // *Otan tarihi*. 2025. Vol. 28. № 4. P. 1204–1214. [in Kazakh].

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_4_1204-1214

Кіріспе. XX ғасырдың басы қазақ қоғамы үшін қоғамдық-саяси сананың түбегейлі өзгерістерімен сипатталды. 1905 және 1917 жылдардағы Ресей империясындағы революциялық үдерістер ұлттық зиялы қауымның саяси белсенділігін арттырып, жаңа идеялық бағдарлардың қалыптасуына ықпал етті. Осы кезеңде қазақ зиялылары әлемдік және аймақтық саяси оқиғаларды мұқият қадағалап, оларды қазақ қоғамының болашағымен сабақтастыра қарастырды. Солардың ішінде Осман империясының тағдыры, түрік әлеміндегі саяси өзгерістер және түрікшілдік идеялар қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасында маңызды орын алды. Ақпан төңкерісінен кейінгі қазақ мемлекеттілігін қалпына келтіруге бағытталған талпыныстар, Алаш Орда қайраткерлерінің азамат соғысы жағдайында ақтар мен большевиктер арасындағы саяси тепе-теңдікті сақтауға ұмтылысы және большевиктік биліктің орнығуы қоғамдық-саяси сананың даму аясын айтарлықтай шектеді [Аманжолова, 2021: 63–78]. Кеңестік кезеңдегі бірпартиялық жүйе бұл үдерісті ұзақ уақыт тежеп, қазақ қоғамдық-саяси ойының еркін дамуына 1991 жылға дейін мүмкіндік бермеді [Лапин, Жуманбаев, 2020: 136–152].

Соған қарамастан, XX ғасырдың басында қазақ зиялылары саяси қозғалыстардың қалыптасуына ұйытқы болып, ұлттық баспасөзді дамытып, қоғамдық пікірдің дискурстық кеңістігін қалыптастырды.

Осы үдерістер барысында қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасында түрік факторы, яғни Осман империясы және соған байланысты түрікшілдік пен пантүркістік идеялар маңызды орын алды. Танзимат дәуірінен бастап Осман империясы түркі-мұсылман әлеміндегі саяси және идеялық орталықтардың біріне айналып, оның ықпалы Орта Азиядағы түркі халықтарының қоғамдық ой-санасына тарады [Landau, 1995]. Ресей империясының этноұлттық және діни шектеулерге негізделген саясатына балама ретінде османдық саяси тәжірибе мен түрікшілдік идеялар қазақ қоғамының белгілі бір бөлігі үшін даму үлгісі ретінде қабылданды [Надеин-Раевский, 2024].

Алайда қазақ зиялылары арасында түрік факторына қатысты көзқарастар біркелкі болған жоқ. Ұлттық зиялы қауымның бір бөлігі, әсіресе Алаш қозғалысы төңірегіндегі қайраткерлер, қазақ халқының болашағын батысшыл, еуропалық үлгідегі конституциялық реформалармен және ұлттық автономиямен байланыстырды [Қойгелдиев, 2010]. Ал өзге зиялылар арасында Осман империясының тағдыры, Балқан соғыстары, Бірінші дүниежүзілік соғыс және түркі халықтарының бірлігі туралы мәселелерге айрықша назар аударылды. Бұл көзқарастар айырмашылығы ұлттық баспасөз беттерінде кеңінен талқыланып, түрік факторы XX ғасыр басындағы қоғамдық-саяси пікірталастардың өзекті тақырыптарының біріне айналды [Kudaibergenova, 2017].

Қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасы мәселесі XX ғасыр басындағы отандық, ресейлік және батыстық тарихнамада қарастырылып келеді. М. Қойгелдиевтің еңбектерінде қазақ

зиялыларының қоғамдық-саяси қызметі, Алаш Орда қозғалысының қалыптасу алғышарттары мен бағдарламалық ұстанымдары тарихи-талдамалық тұрғыда жүйелі түрде қарастырылады [Қойгелдиев, 1995]. К. Нұрпейісовтің еңбектері Қазақ автономиясын құру үдерісін және Алаш қайраткерлерінің саяси көзқарастарының қалыптасуы мен эволюциясын қазақстандық тарихнамада іргелі, классикалық зерттеулер қатарында қарастырылады [Нұрпейісов, 1995]. М. Асылбековтің еңбегінде ХХ ғасырдың басындағы Қазақстан халқының әлеуметтік-саяси үдерістерінің қалыптасуы мен даму динамикасы кешенді тарихи талдау негізінде қарастырылады [Асылбеков, 2001]. Д. Аманжолова, Н. Лапин, Қ. Ақанов және басқа да зерттеушілер еңбектерінде қазақ автономиясының қалыптасу мәселелері, Алаш Орда қозғалысының саяси қызметі, пантүркістік ағымдардың тарихы және қазақ қоғамының империялық билік пен большевиктік жүйемен қарым-қатынасы талданған [Saktaganova et al., 2020: 208–218]. Алайда аталған еңбектерде ХХ ғасыр басындағы қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасындағы түрік факторының рөлі арнайы әрі кешенді талдау нысаны ретінде айқындалмаған. Осы мәселе зерттеудің өзектілігін айқындайды. Зерттеу нәтижелері қазақ-түрік қатынастарының этносаяси, геосаяси және идеялық қырларын терең зерделеуге мүмкіндік береді. Материалдар мен әдістер. Зерттеуде жалпығылыми және арнайы тарихи әдістер қолданылды. Атап айтқанда, деректанулық талдау, салыстырмалы-тарихи, проблемалық-хронологиялық және тарихи-жүйелік әдістер негізгі әдістемелік құрал ретінде пайдаланылды. Негізгі дереккөздер ретінде ХХ ғасыр басындағы ұлттық баспасөз материалдары, отандық және шетелдік тарихшылардың еңбектері тартылып, мәселе кешенді түрде қарастырылды. Негізгі әдіс ретінде тарихи-жүйелік әдіс таңдалып, оның көмегімен ХХ ғасыр басындағы қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасы тұтас тарихи құбылыс ретінде қарастырылды. Аталған әдіс зерттеу нысанын құрылымдық-функционалдық тұрғыдан талдауға, оның ішкі элементтері мен даму динамикасын айқындауға мүмкіндік берді. Теориялық-әдіснамалық база ретінде қазақстандық, ресейлік және батыс зерттеушілердің еңбектері пайдаланылды. Зерттеу үш кезеңде жүргізілді. Бірінші кезеңде зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізі қалыптастырылып, дереккөздер мен ғылыми әдебиеттер іріктелді. Бұл кезеңде жүйелік талдау, деректанулық талдау және контент-талдау әдістері қолданылды. Жүйелік талдау әдісі зерттеу проблемасын айқындауға, тақырыптың мақсаты мен міндеттерін нақтылауға мүмкіндік берді. Деректанулық талдау арқылы пайдаланылған деректер жіктеліп, олардың ақпараттық әлеуеті, мазмұны мен репрезентативтілігі бағаланды. Контент-талдау әдісі ұлттық баспасөз материалдарын құрылымдауға және түрік факторының мазмұндық қырларын айқындауға бағытталды. Нәтижесінде зерттеудің мақсаты мен міндеттері нақтыланып, тақырыптың өзектілігі мен ғылыми жаңалығы негізделді.

Екінші кезеңде іріктелген материалдарға аналитикалық талдау жүргізіліп, алынған мәліметтер синтезделді. Бұл кезеңде жалпығылыми талдау мен жинақтау әдістерімен қатар тарих ғылымына тән арнайы әдістер – тарихи-жүйелік, салыстырмалы-тарихи және проблемалық-хронологиялық әдістер қолданылды. Тарихи-жүйелік әдіс қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасының қалыптасуын Ресей империясы жағдайындағы тарихи үдерістермен сабақтастыра талдауға мүмкіндік берді. Салыстырмалы-тарихи әдіс ұлттық зиялы қауым өкілдерінің түрік факторына қатысты көзқарастарын, сондай-ақ пантүркістік және батысшыл бағыттардың айырмашылықтарын тарихи-типологиялық тұрғыдан салыстыруға жағдай жасады. Проблемалық-хронологиялық әдіс зерттеу тақырыбын кезеңдерге бөліп қарастыруға мүмкіндік беріп, империялық кезеңдегі қоғамдық ойдың генезисін, азаматтық соғыс жылдарындағы қазақ автономизмі мәселелерін және большевиктік билік орнағаннан кейінгі өзгерістерді жүйелі түрде талдауға негіз болды.

Үшінші кезеңде алынған ғылыми нәтижелер жүйеленіп, зерттеу барысында жасалған тұжырымдар қорытындыланды. Қалыптастырылған тұжырымдар зерттеудің бастапқы мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес бағаланып, қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасының эволюциясындағы түрік факторының орны мен маңызы айқындалды. Зерттеу нәтижелері қазақ-түрік қатынастарының тарихи негіздерін, пантүркістік қозғалыстардың ерекшеліктерін және ұлттық баспасөз бен қоғамдық-саяси ойдың дамуын одан әрі ғылыми тұрғыда зерделеуде пайдалануға мүмкіндік береді.

Нәтижелер. ХХ ғасырдың алғашқы онжылдықтарында қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасында Осман империясының тағдыры мен түрік әлеміндегі өзгерістер ерекше назар аудартты. Осман мемлекетінің мұсылман дүниесіндегі символдық орны, Балқан түбегіндегі соғыстар және Еуропа державаларымен күрделі қарым-қатынасы қазақ баспасөзінде кеңінен талқыланды. 1912–1913 жылдардағы Балқан соғыстары Осман империясының әлсіреу үдерісін айқын көрсеткен кезең болды.

«Қазақ» газетінде жарияланған материалдарда бұл соғыстардың себептері мен салдары, Осман билігінің ішкі дағдарысы және халықаралық жағдай жан-жақты сипатталды [Қазақ газеті, 1913]. Қазақ зиялылары Осман империясының күйреуін бүкіл мұсылман әлемі үшін қауіпті құбылыс ретінде қабылдағанымен, оны идеалдандыруға ұмтылмады.

Әлихан Бөкейхановтың публицистикалық еңбектерінде Осман империясына қатысты көзқарастар саяси-прагматикалық сипатта көрінеді. Ол Осман мемлекетінің Балқан соғыстары мен Бірінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі жағдайын халықаралық күштердің текетіресі тұрғысынан бағалап, империялық құрылымдардың ішкі әлсіздігін көрсетуге тырысты. Бөкейханов үшін Осман империясының тағдыры қазақ қоғамына тікелей үлгі емес, тарихи сабақ ретінде маңызды болды [Бөкейхан, 2009].

Міржақып Дулатұлы «Қазақ» газеті беттерінде Осман империясының Бірінші дүниежүзілік соғысқа тартылуын мұсылман халықтарының саяси болашағымен байланыстыра талдады. Ол Осман мемлекеттілігінің дағдарысын сыртқы қысыммен қатар, ішкі басқару жүйесінің әлсіздігімен де түсіндірді. Бұл қазақ зиялыларының Осман империясына сыни көзқараспен қарағанын көрсетеді [Дулатұлы, 2013].

Мағжан Жұмабаев шығармашылығында түрік әлемі мәселесі рухани-идеялық тұрғыда көрініс тапты. Оның поэзиясында түрік халықтарының ортақ тарихы мен мәдени сабақтастығы мадақталады. Алайда Мағжанның түрікшілдік идеялары саяси бағдар емес, рухани бірлік идеясы ретінде қалыптасты [Жұмабаев, 1996].

Мұстафа Шоқай эмиграция кезеңінде Осман империясының күйреуінен кейінгі Түркиядағы өзгерістерді, соның ішінде *Kurtuluş savaşı* үдерісін отарлық жүйеге қарсы күрестің үлгісі ретінде бағалады. Дегенмен ол түрік тәжірибесін дайын модель ретінде емес, тарихи-тәжірибелік сабақ ретінде қарастырды [Шоқай, 2007].

Қазақ ұлттық интеллигенциясының идеялық көзқарастарының қалыптасу бастаулары XIX ғасырдың ортасынан-ақ байқалады. Бұл үдеріс, бір жағынан, қазақ жастарының Ресей империясының, кейіннен Батыс Еуропа мемлекеттерінің университеттерінде жоғары білім алуы арқылы жүзеге асса, екінші жағынан, дәстүрлі дүниетаным үстем болған халықпен тығыз байланыста дамыды. Жоғары білім алу қазақ зиялыларының империялық және еуропалық әлеуметтік-мәдени кеңістікпен танысуына мүмкіндік берді, ал дәстүрлі орта этномәдени және діни сәйкестіктің сақталуын қамтамасыз етті [История Казахстана, 1993].

Осы екі фактордың тоғысуы нәтижесінде қазақ зиялылары дәстүрлі мәдениет пен батыстық ойлау жүйесінің синтезі негізінде қалыптасқан әлеуметтік топ ретінде айқындалды. XX ғасырдың басына қарай қазақ зиялылары қоғамдық-саяси өмірде белсенді орын ала бастады. Олар мәдени-ағартушылық қызметпен шектелмей, саяси мәселелерге араласып, отарлық әкімшілік жүргізген орыстандыру саясатын сынға алды. Жер мәселесінің шешілмеуі, қоныс аудару саясаты, этно-діни шектеулер және тілдік қысым қазақ зиялыларының саяси талаптарының негізіне айналды [Аманжолова, 2021: 63–78].

1905 жылғы революция бұл үдерісті жеделдетіп, қазақ қоғамының саяси белсенділігін арттырды. Қазақ делегациялары Петербургке бірнеше рет барып, Мемлекеттік Думаға қатысу, жер мәселесі мен қоныс аудару саясатына байланысты талаптарын жеткізді [Sabol, 2003]. Дәл осы кезеңде автономия идеясы қазақ зиялыларының саяси бағдарламалық ұстанымына айнала бастады [Аманжолова, 2009: 22–36].

Дәстүрлі мәдениет пен батыстық ойлау жүйесінің тоғысуы қазақ зиялыларының дүниетанымында саяси плюрализмнің қалыптасуына ықпал етті. 1905 жылы өткен Бірінші жалпықазақ съезінде ұлттық партия құру мәселесі көтеріліп, ол жалпы ресейлік конституциялық-демократиялық партиямен ынтымақтастыққа негізделді. Бұл бастама Қазақ конституциялық-демократиялық партиясының құрылуына жол ашты. Сонымен қатар, қазақ зиялылары Бүкілресейлік мұсылман съездеріне қатысып, «Мұсылмандар одағы» саяси-діни бірлестігінің жұмысына тартылды.

1905–1907 жылдардағы революциялық оқиғалар қазақ зиялыларының саяси белсенділігін күшейтсе, Бірінші дүниежүзілік соғыс бұл белсенділікті ұлттық-азаттық сипатқа жақындатты. Осы кезеңде ұлттық баспасөздің қалыптасуы ерекше маңызға ие болды. 1913 жылдан бастап «Қазақ» газеті ұлттық ойдың негізгі мінберіне айналды [Қазақ газеті, 1913]. Газет төңірегіне топтасқан зиялылар тобы 1917 жылы «Алаш» партиясын құрды. Партия ұлттық-территориялық автономия, жер мәселесін шешу, азаматтық құқықтар мен бостандықтарды қамтамасыз ету талаптарын алға тартты [Sabol, 2017].

Сонымен қатар, 1917 жылы құрылған «Үш жүз» партиясы социалистік бағытты ұстанып, большевиктерге жақындады [Бурабаев, 1991]. «Шуро-и-ислами» және «Шуро-и-улеми» қозғалыстары белгілі бір кезеңде біртұтас сипатта болып, кейіннен исламизм мен пантүркизм идеяларын дәріптеген ағымдарға бөлінді.

Ұлттық-азаттық қозғалыстың күшеюі аясында қазақ зиялылары арасында пантүркистік идеялар тарала бастады. Бұл идеялар түркі халықтарын этносаяси және діни негізде біріктіруді көздеді. Пантүркизмнің негізгі идеологиялық орталығы Осман империясы болды. Жас түріктер реформасынан кейін Осман мемлекеті өзін түркі халықтарының мүддесін қорғаушы геосаяси күш ретінде көрсетуге ұмтылды [Landau, 1995]. Ресей империясы жағдайында пантүркизм идеялары панисламизммен ұштасып, билік тарапынан оппозициялық және қауіпті ағым ретінде бағаланды [Mazhitova et al., 2020: 154–162].

Қазақ зиялыларының жәдидтік бағыттағы тобы пантүркизмді қолдаса, еуропашыл зиялылар оны сын тұрғысынан бағалады [Kendirbaeva, 1999: 5–36]. «Қазақ» газеті пантүркизмді қазақ ұлттық бірегейлігін әлсірететін әрі батыстық реформалармен үйлеспейтін ағым ретінде қарастырды [Saktaganova et al., 2020: 208–218]. Ал «Айқап» газеті пантүркизм мен панисламизм идеяларын қолдап, империялық саясатты сынға алып, татар қозғалыстарымен ынтымақтастық орнатты [Хостлер, 2006]. Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарында Осман империясының Антанта елдеріне қарсы жариялаған «ғазуат» үндеуі бұл идеяларға жаңа мазмұн берді. Алайда Алаш қозғалысы автономиялық бағытты басым ұстап, түрік факторын тікелей саяси бағдар деңгейіне көтермеді. 1917 жылғы Жалпықазақ съезінде Қазақ автономиясы мен оның үкіметі – «Алаш Орда» жарияланып, кейінгі жылдары большевиктік биліктің орнығуымен бұл құрылым таратылды [d’Encause, 1994: 224–256; Абдакимов, 1994: 341–360]. 1920 жылы Қазақ АССР-інің құрылуы және оның Түркістан АССР-імен салыстырмалы құрылымы пантүркистік ықпалдың шектелуіне бағытталған саяси шешім ретінде бағаланды [Аманжолова, 2021].

Талқылау. Қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасының қалыптасуы мен идеялық бағдарларын зерттеу отандық тарихнамада әр қырынан қарастырылған. М. Қойгелдиев еңбектерінде Алаш зиялыларының саяси көзқарастары мен ұлттық мемлекеттілік идеялары кеңінен талданады [Қойгелдиев, 2010: 114–116]. К. Нұрпейісов Алаш қозғалысының саяси мазмұнын ұлттық мемлекеттілік идеясы, автономия мәселесі және қазақ қоғамын жаңғыртуға бағытталған саяси-құқықтық ұстанымдар жүйесі тұрғысынан талдады [Нұрпейісов, 2008]. М. Асылбеков ХХ ғасыр басындағы қазақ қоғамындағы әлеуметтік-саяси трансформация үдерістерін қоғамдық құрылымның өзгеруі, саяси сана эволюциясы және модернизациялық үрдістер аясында зерттеді [Асылбеков, 2001].

Алайда аталған зерттеулерде Осман империясы мен түрік әлеміне қатысты қазақ зиялыларының көзқарастары арнайы әрі жүйелі түрде талданбаған. Бұл жағдай зерттеліп отырған тақырыптың өзектілігін арттыра түседі. Қазақ зиялыларының қалыптасуы мен дүниетанымдық бағдарлары мәселесін қарастырған Г. Кендирбаева мен С. Сабоп еңбектері дәстүрлі мұсылман мәдениеті мен Ресей және Батыстан енген әлеуметтік-мәдени ықпалдардың өзара қайшылығы қазақ зиялыларының интеллектуалдық кеңістігін айқындағанын көрсетеді.

Бұл қайшылықтар бір жағынан ұлттық мәдениет пен бірегейлікті сақтау қажеттілігін алға шығарса, екінші жағынан Ресей империясының ассимиляциялық саясаты, жер мәселесі мен қоныс аудару үдерістері сияқты өткір әлеуметтік проблемаларға жауап іздеуді талап етті. Г. Кендирбаева «Айқап» журналы мен «Қазақ» газетінің пайда болуын дәл осы әлеуметтік-экономикалық және мәдени қайшылықтардың нәтижесі ретінде бағалайды. Бұл басылымдардағы пікірталастар тек этносаяси мәселелермен шектелмей, көшпелі және отырықшы шаруашылық, экономикалық даму және империялық қоныс аудару саясаты сияқты түйткілдерді де қамтыды. Аграрлық-экономикалық проблемалар төңірегіндегі талқылаулар қазақ зиялыларының саяси ұстанымдарының айқындалуына елеулі ықпал етті [Kendirbaeva, 1999: 5–36].

Қазақ зиялыларының Ресей империясының отарлық саясатына қатынасы тарихнамада даулы мәселе ретінде бағаланады. Бірқатар зерттеушілер империялық биліктің отаршыл сипатын баса көрсетсе, өзгелері қазақ қоғамының ресейлік білім беру және әлеуметтік-мәдени кеңістікке енуін ұлттық зиялы қауымның қалыптасуындағы маңызды фактор ретінде атап өтеді [Лапин, Ақанов, 2021: 1568–1579].

С. Сабоп бұл мәселені кешенді тұрғыда қарастырып, қазақ қоғамының барлық әлеуметтік қабаттарын қамтыған проблемалар жиынтығын көрсетеді. Оның пайымдауынша, күнделікті тұрмыстық деңгейде сезілген жер, этноұлттық және діни қысым мәселелері ұлттық зиялы қауым

тарапынан тұтас ұлттық мүдде деңгейінде ұғындырылды. Мұндай көзқарас қоғамдық-саяси сананың дамуына ғана емес, ұлттық бірегейлікті сақтау, ассимиляцияға қарсы тұру және дербестікке ұмтылу идеяларының қалыптасуына ықпал етті [Sabol, 2003].

С. Саболдың Ресейдің қазақтарды отарлауын Солтүстік Америкадағы үндіс халықтарының, соның ішінде сиу тайпасының тағдырымен салыстыруы отарлау үдерістерінің өркениеттік астарын ашуға мүмкіндік береді. Зерттеуші отарлаушы және отарланған халықтар арасындағы әлеуметтік-мәдени алшақтықтың теңсіз қарым-қатынастарды алдын ала айқындағанын атап өтеді. Сонымен қатар, ол отарлаушы мемлекеттердің белгілі бір мәдени-ағартушылық функция атқарғанын да жоққа шығармайды [Sabol, 2017]. Бұл тұжырым қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасын біржақты отарлық қысымның салдары ретінде емес, күрделі әрі қайшылықты үдеріс ретінде түсіндіруге мүмкіндік береді.

1905–1917 жылдардағы саяси өзгерістерге қазақ зиялыларының қатысуы М. Асылбеков, М. Қойгелдиев, К. Нұрпейісов, Д. Аманжолова, Д. Құдайбергенова, З. Сақтағанова және басқа зерттеушілер еңбектерінде кеңінен талданған. 1905 жылғы революция, Бірінші дүниежүзілік соғыс және 1917 жылғы Ақпан төңкерісі қазақ зиялыларының саяси белсенділігін арттырып, олардың қоғамдық-саяси санасын партиялық ұйымдар, баспасөз және бағдарламалық құжаттар арқылы айқындауға жол ашты [Kudaibergenova, 2017]. Д. Аманжолова көрсеткендей, XX ғасыр басындағы қазақ қоғамындағы жіктелудің тереңдеуіне Ресей империясының Орта Азияға қатысты жүйесіз саясаты мен этносаяси қайшылықтары ықпал етті [Аманжолова, 2021: 63–78]. 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліске алып келген жағдайлар да осы қайшылықтардың шегіне жеткенін аңғартады.

Пантүркизм идеологиясы мен Осман империясының қазақ қоғамдық-саяси санасындағы орны батыс тарихнамасында Ч. Хостлер, Я. Ландау, В. Надеин-Раевский еңбектерінде қарастырылған. Я. Ландау пантүркизмді XIX ғасырдың екінші жартысындағы Осман империясындағы саяси-идеялық ізденістермен және 1877–1878 жылдардағы орыс-түрік соғысынан кейінгі геосаяси өзгерістермен байланыстырады. Ол бұл ағымды Ресей империясында таралған панславизмге жауап ретінде қалыптасқан қозғалыс ретінде бағалайды [Landau, 1995]. Ч. Хостлер пантүркизмді Осман дәуіріндегі түрік ұлтшылдығының күшеюімен, жәдидшілдік және панисламизм ағымдарымен сабақтастыра отырып, оның Ресей империясы аумағындағы ұлттық консолидация үдерістеріне ықпалын атап өтеді [Хостлер, 2006]. В. Надеин-Раевский пантүркизмді геосаяси тұрғыда бағалап, оны Ресей империясы мен кейінгі кеңестік кеңістікке қарсы бағытталған экспансионистік идеология ретінде сипаттайды. Алайда оның тұжырымдарында марксистік-лениндік әдіснаманың және анти-түркілік көзқарастың элементтері байқалады. Соған қарамастан, бұл еңбектер түрік факторының сыртқы саяси және идеологиялық қырларын түсіндіруде деректік маңызын сақтайды [Надеин-Раевский, 2024].

Осылайша, талданған деректер мен тарихнамалық көзқарастар XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасының қалыптасуында түрік факторының маңызды, бірақ біржақты сипатта емес рөл атқарғанын көрсетеді. Осман империясы мен пантүркизм идеялары қазақ зиялылары үшін этносаяси бағдар ретінде қабылданғанымен, олардың басым бөлігі ұлттық автономия мен батысшыл реформаларға негізделген даму жолын таңдады. Бұл жағдай түрік факторының қазақ қоғамдық-саяси ойында салыстырмалы, баламалы бағдар ретіндегі орнын айқындайды.

Қорытынды. XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасында түрік факторы маңызды интеллектуалдық ресурс ретінде көрініс тапты. Қазақ зиялылары Осман империясы мен түрік әлеміндегі өзгерістерді мұқият зерделеп, оларды ұлттық мемлекеттілік идеяларын қалыптастыруда пайдалануға тырысты. Алайда түрік факторы қазақ қоғамының дамуына тікелей үлгі ретінде қабылданған жоқ. Бұл қазақ зиялыларының сыртқы идеялар мен тәжірибелерді сындарлы әрі прагматикалық тұрғыда қабылдағанын көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, пантүркизм XX ғасырдың басында Осман империясының геосаяси мүдделерімен сабақтасқан түрік ұлтшылдығының жобасы ретінде қалыптасып, Орталық Азиядағы түркі халықтарын біріктіруді көздеді. Алайда қазақ зиялыларының басым бөлігі бұл идеяны ұлттық дамудың негізгі бағыты ретінде қабылдаған жоқ. Қазақ қоғамындағы қоғамдық-саяси қозғалыстардың негізгі арқауы Ресей құрамындағы автономия идеясы болып, ұлттық мемлекеттілікті заңдастыру үміті Бүкілресейлік Құрылтай жиналысының қызметімен байланыстырылды. Азамат соғысы жағдайында «Алаш Орда» үкіметі ұлттық автономияны сақтап қалу мақсатында әртүрлі саяси күштермен тактикалық келісімдерге баруға мәжбүр болды. Соған қарамастан, қозғалыс басшылығы өзін-өзі басқару және ұлттық автономия идеяларынан бас тартқан жоқ. Бұл жағдай қазақ

зиялыларының қоғамдық-саяси санасында түрік факторының белгілі бір маңызға ие болғанын, алайда оның шешуші әрі жетекші бағдарға айналмағанын көрсетеді.

Қорытындылай келе, XX ғасырдың басындағы қазақ зиялыларының қоғамдық-саяси санасында Осман империясы мен пантүркістік идеялар маңызды интеллектуалдық және геосаяси фон қалыптастырғанымен, ұлттық мемлекеттілік мәселесінде шешуші рөл атқара алмады. Зерттеу нәтижелері Қазақстан мен Түркиядағы геосаяси ой-сананың эволюциясын, қазақ ұлттық баспасөзінің даму тарихын және ұлттық-азаттық қозғалыстардың идеялық негіздерін зерделеуде жаңа ғылыми бағыттарды айқындауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мақала материалдары Қазақстан тарихы, қазақ мемлекеттілігі тарихы, Түркия тарихы және дүниежүзі тарихы бойынша білім беру және әдістемелік курстарды әзірлеуде қолдануға болады.

Әдебиеттер

Абдакимов, 2001 – *Абдакимов А.* История Казахстана (с древнейших времен до наших дней): учебное пособие. Алматы: «Издательский дом «Казахстан», 2001. 127 с.

Асылбеков, 2001 – *Асылбеков М.Х.* Қазақстан халқы XX ғасырдың басында: әлеуметтік-саяси үдерістер. Алматы: Ғылым, 2001. 278 б.

Аманжолова, 2009 – *Аманжолова Д.* На изломе. Алаш в этнополитической истории Казахстана. Алматы: Таймас, 2009. 412 с.

Аманжолова, 2021 – *Аманжолова Д.А.* Казахский автономизм в 1918 г.: конкуренция проектов и динамика альянсов // Российская история. 2021. №1. С. 63–78.

Аманжолова, 2021 – *Аманжолова Д.А.* К вопросу об установлении центра Казахстана: национально-территориальное размежевание и столицы республики // Quaestio Rossica. 2021. Т. 9. №1. С. 341–360.

Бөкейхан, 2009 – *Бөкейхан Ә.Н.* Шығармаларының толық жинағы. 7 томдық. Т. III. Астана: Сарыарқа БҰ., 2009. 556 б.

Бурабаев, 1991 – *Бурабаев М.* Общественная мысль Казахстана: 1917–1940. Алма-Ата: Ғылым, 1991. 254 с.

Дулатұлы, 2013 – *Дулатұлы М.* Алты томдық шығармалар жинағы. Алматы: Мектеп, 2013.

d’Encausse, 1994 – *d’Encausse H.C.* Civil War and New Governments // Central Asia. 1994. Т. 130. Р. 224–253.

Жұмабаев, 1996 – *М. Жұмабаев.* Шығармалары. 2–3 том. Алматы: “Білім” баспасы, 1996 ж.

История Казахстана, 1993 – *История Казахстана с древнейших времен до наших дней.* Алматы: Дәуір, 1993. 416 с.

Хостлер, 2006 – *Хостлер Ч.* Тюркизм и Советы. Тюрки мира и их политические цели. Алматы: Санат, 2006. 288 с.

«Қазақ газеті», 1913 – *Қазақ газеті.* Сыртқы хабарлар. № 1. 2 Февраль. 11–12-бб.

«Қазақ газеті». 1913 – *Қазақ газеті.* № 4. 1 март. 41–42-бб.

Kendirbaeva, 1999 – *Kendirbaeva G.* ‘We are children of Alas’ The Kazakh intelligentsia at the beginning of the 20th century in search of national identity and prospects of the cultural survival of the Kazakh people // Central Asian Survey. 1999. Т. 18. №1. Рр. 5–36.

Қойгелдиев, 1995 – *Қойгелдиев М.* Алаш қозғалысы. Алматы: Санат, 1995. 368 б.

Қойгелдиев, 2010 – *Қойгелдиев М.Қ.* Алаш қозғалысы: тарихи очерк. Алматы: Санат, 2010. 352 б.

Қойгелдиев, 2010 – *Қойгелдиев М. Қ.* Алаш қозғалысы: монография. 2-кітап. Алматы: Мектеп, 2017. 656 б.

Kudaibergenova, 2017 – *Kudaibergenova D.T.* Rewriting the Nation in Modern Kazakh Literature: Elites and Narratives. Bloomsbury Publishing PLC, 2017. 258 p.

Landau, 1995 – *Landau J.M.* Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation. Bloomington: Indiana University Press, 1995.

Лапин, Аканов, 2021 – *Лапин Н.С., Аканов К.Г.* Посольские связи казахских ханств и Российской империи в позднесоветской и современной историографии // Былые годы. Российский исторический журнал. 2021. № 16. С. 1568–1579.

Лапин, Жуманбаев, 2020 – *Лапин Н.С., Жуманбаев Д.Н.* Социалистическая партия Казахстана и попытки наследования имущества бывшей компартии (по материалам Архива Президента Республики Казахстан) // Новейшая история России. 2020. Т. 10. №1. С. 136–152.

Mazhitova, Atanakova, Uskembayev 2020 – *Mazhitova Z., Atanakova K., Uskembayev K.* Convergence of customary law and Sharia in the Kazakh steppe based on Russian reports (First half of the 19th century) // Utopia y Praxis Latinoamericana. 2020. Т. 25. № 5. С. 154–162.

Надеин-Раевский, 2024 – *Надеин-Раевский В.А.* Пантюркизм в рамках идеологической экспансии Турецкой Республики // Ближний и Постсоветский Восток. 2024. №1. С. 5–22.

Нұрпейісов, 1995 – *Нұрпейісов К.* Алаш һәм Алашорда. Алматы: Ататек, 1995. 256 б.

Нұрпейісов, 2008 – *Нұрпейісов К.Н.* Қазақстан тарихы: Алаш қозғалысы кезеңі. Алматы: Ғылым, 2008. 284 б.

Sabol, 2003 – *Sabol S.* Russian Colonization and the Genesis of Kazak National Consciousness. Springer, 2003. 233 p.

Sabol, 2017 – *Sabol S.* "The Touch of Civilization": Comparing American and Russian Internal Colonization. University Press of Colorado, 2017. 310 p.

Saktaganova, Omarova, Ilyassova et al, 2019 – *Saktaganova Z.G., Omarova B.K., Ilyassova K.M., Nurligenova Z.N., Abzhapparova B.Zh., Zhalmurzina A.Zh., Mazhitova Zh.S.* The Alash Party: Historiography of the Movement // Space and Culture, India. 2019. Vol. 7. № 4. Pp. 208–218.

Шоқай, 2007 – *Шоқай М.* Таңдамалы шығармалар: Үш томдық. Алматы: Қайнар, 2007.

References

Abdakimov, 2001 – *Abdakimov A.* Istoriya Kazakhstana (s drevneishikh vremen do nashikh dnei): uchebnoe posobie [History of Kazakhstan (from ancient times to the present day): textbook]. Almaty: Izdatel'skii dom «Kazakhstan», 2001. 127 p. [in Russian].

Asylbekov, 2001 – *Asylbekov M.* Kazakhstan halky XX gasyrdyn basynda: aleumettik-sayasi uderister [The Population of Kazakhstan in the Early 20th Century: Socio-Political Processes]. Almaty: Gylym, 2001. 278 p. [in Kazakh].

Amanzholova, 2009 – *Amanzholova D.* Na izlome. Alash v etnopoliticheskoi istorii Kazakhstana [At the turning point. Alash in the ethno-political history of Kazakhstan]. Almaty: Taimas, 2009. 412 p. [in Russian].

Amanzholova, 2021 – *Amanzholova D.A.* Kazakhskii avtonomizm v 1918 g.: konkurentsiya proektov i dinamika al'yansov [Kazakh autonomism in 1918: competition of projects and dynamics of alliances]. Rossiiskaya istoriya, 2021. № 1. Pp. 63–78. [in Russian].

Amanzholova, 2021 – *Amanzholova D.A.* K voprosu ob ustanovlenii tsentra Kazakhstana: natsional'no-territorial'noe razmezhovanie i stolitsy respubliki [On the issue of establishing the center of Kazakhstan: national-territorial delimitation and the capitals of the republic]. Quaestio Rossica, 2021. Vol. 9. № 1. Pp. 341–360. [in Russian].

Bokeikhan, 2009 – *Bokeikhan A.N.* Shygarmalarynyn tolyk zhinagy. 7 tomдық. T. III [Complete Works. In 7 vols. Vol. III]. Astana: Saryarka BU, 2009. 556 p. [in Kazakh].

Burabaev, 1991 – *Burabaev M.* Obshchestvennaya mysl' Kazakhstana: 1917–1940 [Public thought of Kazakhstan: 1917–1940]. Alma-Ata: Gylym, 1991. 254 p. [in Russian].

Dulatuly, 2013 – *Dulatuly M.* Alty tomдық shygarmalar zhinagy [Collected Works. In 6 vols.]. Almaty: Mektep, 2013. [in Kazakh].

d'Encausse, 1994 – *d'Encausse H.C.* Civil War and New Governments. Central Asia, 1994. Vol. 130. Pp. 224–253.

Zhumabayev, 1996 – *Zhumabayev M.* Shygarmalary. 2–3 tomдар [Works. Vols. 2–3]. Almaty: Bilim, 1996. [in Kazakh].

Istoriya Kazakhstana, 1993 – *Istoriya Kazakhstana s drevneishikh vremen do nashikh dnei* [History of Kazakhstan from ancient times to the present day]. Almaty: Dauir, 1993. 416 p. [in Russian].

Khostler, 2006 – *Khostler Ch.* Tyurkizm i Sovety. Tyurki mira i ikh politicheskie tseli [Turkism and the Soviets. The Turks of the world and their political goals]. Almaty: Sanat, 2006. 288 p. [in Russian].

Kazak gazetі, 1913 – *Kazak gazetі* [Kazakh Newspaper]. Syrtky khabarlary [Foreign News]. № 1, 2 February 1913. Pp. 11–12. [in Kazakh].

Kazak gazetі, 1913 – *Kazak gazetі* [Kazakh Newspaper]. 1913. № 4. 1 March Pp. 41–42. [in Kazakh].

Kendirbaeva, 1999 – *Kendirbaeva G.* 'We are children of Alash': The Kazakh intelligentsia at the beginning of the 20th century in search of national identity and prospects of the cultural survival of the Kazakh people. *Central Asian Survey*. 1999. Vol. 18. № 1. Pp. 5–36.

Koygeldiev, 1995 – *Koygeldiyev M.* Alash kozgalysy [The Alash Movement]. Almaty: Sanat, 1995. 368 p. [in Kazakh].

Koygeldiev, 2010 – *Koygeldiyev M.K.* Alash kozgalysy: tarikhi ocherk [The Alash Movement: A Historical Essay]. Almaty: Sanat, 2010. 352 p. [in Kazakh].

Koygeldiyev, 2017 – *Koygeldiyev M.K.* Alash kozgalysy: monografiya. 2-kitap [The Alash Movement: Monograph. Book 2]. Almaty: Mektep, 2017. 656 p. [in Kazakh].

Kudaibergenova, 2017 – *Kudaibergenova D.T.* Rewriting the Nation in Modern Kazakh Literature: Elites and Narratives. London: Bloomsbury Publishing PLC, 2017. 258 p. (In Eng.).

Landau, 1995 – *Landau J.M.* Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation. Bloomington: Indiana University Press, 1995.

Lapin, Akanov, 2021 – *Lapin N.S., Akanov K.G.* Posol'skie svyazi kazakhskikh khanstv i Rossiiskoi imperii v pozdnesovetskoi i sovremennoi istoriografii [Embassy ties of the Kazakh khanates and the Russian Empire in late Soviet and modern historiography]. *Bylye gody. Rossiiskii istoricheskii zhurnal*. 2021. № 16. Pp. 1568–1579. [in Russian].

Lapin, Zhumanbaev, 2020 – *Lapin N.S., Zhumanbaev D.N.* Sotsialisticheskaya partiya Kazakhstana i popytki nasledovaniya imushchestva byvshei kompartii (po materialam Arkhiva Prezidenta Respubliki Kazakhstan) [The

Socialist Party of Kazakhstan and attempts to inherit the property of the former Communist Party (based on materials from the Archive of the President of the Republic of Kazakhstan)]. *Noveishaya istoriya Rossii*. 2020. Vol. 10. № 1. Pp. 136–152. [in Russian].

Mazhitova, Atanakova, Uskembayev, 2020 – Mazhitova Z., Atanakova K., Uskembayev K. Convergence of customary law and Sharia in the Kazakh steppe based on Russian reports (First half of the 19th century). *Utopía y Praxis Latinoamericana*. 2020. Vol. 25. № 5. Pp. 154–162. (In Eng./Spanish).

Nadein-Raevskii, 2024 – Nadein-Raevskii V.A. Pantyurkizm v ramkakh ideologicheskoi ekspansii Turetskoi Respubliki [Pan-Turkism within the framework of the ideological expansion of the Turkish Republic]. *Blizhnii i Postsovetskii Vostok*. 2024. № 1. P. 5. [in Russian].

Nurpeisov, 1995 – Nurpeisov K. N. Alash ham Alashorda [Alash and the Alashorda]. Almaty: Atatek, 1995. 256 p. [in Kazakh].

Nurpeisov, 2008 – Nurpeisov K.N. Kazakhstan tarikhy: Alash kozgalysy kezengi [History of Kazakhstan: The Period of the Alash Movement]. Almaty: Gylym, 2008. 284 p. [in Kazakh].

Sabol, 2003 – Sabol S. Russian Colonization and the Genesis of Kazak National Consciousness. Springer, 2003. 233 p.

Sabol, 2017 – Sabol S. The Touch of Civilization: Comparing American and Russian Internal Colonization. Boulder: University Press of Colorado, 2017. 310 p.

Saktaganova, Omarova, Ilyassova et al., 2019 – Saktaganova Z.G., Omarova B.K., Ilyassova K.M., Nurligenova Z.N., Abzhapparova B.Zh., Zhalmurzina A.Zh., Mazhitova Zh.S. The Alash Party: Historiography of the Movement. Space and Culture, India, 2019. Vol. 7. № 4. Pp. 208–218.

Shokai, 2007 – Shokai M. Tandamaly shygarmalar. Ush tomdyk [Selected Works. In 3 vols.]. Almaty: Kainar, 2007. [in Kazakh].

МАЗМҰНЫ/ СОДЕРЖАНИЕ/CONTENT
ОТАН ТАРИХЫ. 2025. Т. 28. № 4

<i>Uryustyumova A., Sadvakassova Zh., Omurova Zh.</i> KAZAKHSTAN-KYRGYZSTAN CULTURAL DIPLOMACY (2015–2025): THE ROLE OF TURKSOY AND OTHER CULTURAL PLATFORMS.....	990
<i>Sailaubaeva A.K., Zhumatai S.</i> THE ROLE OF THE AKHMET RIZA MADRASAH IN THE EDUCATIONAL AND ENLIGHTENMENT ACTIVITIES OF THE SEMEY REGION.....	1000
<i>Akshanova A.M., Otepova G.E., Kabidenova Zh.D.</i> NATIONAL PERSONNEL POLICY IN THE PAVLODAR REGION UNDER THE FUNCTIONAL NORM OF KORENIZATSIYA (INDIGENIZATION).....	1009
<i>Kapassova G., Sadvakassova Zh., Kaliyeva K.</i> HISTORICAL FORMATION AND DEVELOPMENT TRENDS OF TOURISM IN THE ALAKOL AND ISSYK-KUL REGIONS: A COMPARATIVE ANALYSIS.....	1020
<i>Dossymova M.K.</i> THE GENERAL SITUATION OF THE OTTOMAN EMPIRE AND RUSSIA IN THE FINAL STAGES OF THE FIRST WORLD WAR.....	1033
<i>Baigabatova N., Abdrakhim M.</i> ADAPTATION CHALLENGES OF ETHNIC REPATRIATES IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN: A HISTORICAL-CONTEXTUAL ANALYSIS.....	1050
<i>Dalayeva T., Idrissova A.</i> VISUAL SYMBOLISM OF ECONOMIC HISTORY IN TEXTBOOKS ON THE MODERN HISTORY OF KAZAKHSTAN (SECOND HALF OF THE 20TH–EARLY 21 CENTURIES).....	1063
<i>Sadvakassova Zh., Kapassova G.</i> KAZAKHSTAN KYRGYZ AND KYRGYZSTAN KAZAKHS: ETHNODEMOGRAPHIC TRANSFORMATION AND MIGRATION IN THE FIRST DECADE OF INDEPENDENCE.....	1080
<i>Zhussip S.A., Nurpeisov Y.K., Maslov Kh.B.</i> ALASH ORDA'S SOVEREIGN FOREIGN POLICY: NEGOTIATIONS WITH THE CZECHOSLOVAK DELEGATION (1918-1920).....	1091
<i>Токашева А.Н., Жуманова А.З.</i> 1944 ЖЫЛҒЫ БКП(Б) ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНДЕГІ ТАРИХШЫЛАР КЕҢЕСІ: КЕҢЕС ТАРИХНАМАСЫНДАҒЫ ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ БАҒЫТ.....	1107

Сулейменова А.Т.

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ БАҚЫЛАУ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ ҚҰЖАТТАРЫ ҚАЗАҚСТАНДА
1925–1933-ЖЫЛДАРЫ ЖҮРГІЗІЛГЕН НАУҚАНДАРДЫ
ЗЕРТТЕУДІҢ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗІ РЕТІНДЕ.....1117

Абсаликов А.А., Бисенова Г.А.

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ О КОК ОРДЕ (СИНЕЙ ОРДЕ) И АК ОРДЕ
(БЕЛОЙ ОРДЕ): ПРОБЛЕМЫ ЛОКАЛИЗАЦИИ И РЕКОНСТРУКЦИИ
В ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ.....1136

Молдин Б.А., Мәден А.Т.

XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ
ХАЛЫҚ НАРАЗЫЛЫҚТАРЫ МЕН КӨТЕРІЛІСТЕРІ МӘСЕЛЕСІНЕ
ТАРИХНАМАЛЫҚ ШОЛУ.....1148

Бейсенбаева Г.К., Касенова А.Д., Богенбаева А.К.

ПОЛЕВЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ДЛЯ ШКОЛЬНИКОВ.....1166

Рахметова Ә., Сарсембаева Г.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДАМУДЫҢ ЖАҢА
БАҒЫТТАРЫ (2021–2025 жж.).....1177

Есназарова З.Б.

АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ И СОЦИАЛЬНО-
ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ
КАРАКАЛПАКСТАНА. 1873–1926 гг.....1189

Базарбаев К., Амирбек А., Акдениз Э.

XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ-
САЯСИ САНАСЫНДАҒЫ ТҮРКИЯ ФАКТОРЫ.....1205

Шолахов М.Г., Алпысбес М.А.

РЕФОРМЫ ЖАНГИР-ХАНА.....1215

Мамраймов С.Д.

1937 ЖЫЛҒЫ №00447 БҰЙРЫҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ
КЕҢЕСТІК РЕПРЕССИЯЛЫҚ АППАРАТТЫҢ
ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ТЕТІКТЕРІ.....1230

Ескалиев С.А., Айтенов Ж.К.

КОММУНИСТІК ПАРТИЯ МЕН КЕҢЕСТІК МЕМЛЕКЕТТІЛІК:
ТОТАЛИТАРЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ЭВОЛЮЦИЯСЫ
(ТАРИХИ АСПЕКТ).....1245

Сағнайкызы С., Сартаев С.А., Нусунбаева С.А.

КОРРУПЦИЯ И ПОЛИТИЗАЦИЯ: ОТРАЖЕНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСКОЙ АССР НА СТРАНИЦАХ
ГАЗЕТЫ «ЕҢБЕКШІ ҚАЗАҚ» (КОНЕЦ 1920-х – НАЧАЛО 1930-х ГОДОВ).....1260

Қуаныш С.О., Айдосынова Г.Ж., Мурзаходжаев Қ.М. АТЫРАУ Өңіріндегі қуғын-сүргін: өлім жазасына кесілген дін өкілдері.....	1271
Хайдаров Т.Ф., Бейсембаева А.Р. XIV ғасырдың екінші жартысында жошы ұлысында болған індет.....	1284
Түлебаев Д.Ж., Симтиков Ж.К. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫНДАҒЫ ТІЛДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК РӨЛІ.....	1293
Ашимова У.А., Қалшабаева Б.К. ҚАЗАҚ ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ДӘСТҮРЛІ КИІМІНДЕГІ ТРАНСФОРМАЦИЯЛЫҚ ҮРДІСТЕР: МӘДЕНИ ЖАД ПЕН ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІК ТҮЙІСІНДЕ.....	1304
Kabuldinov Z.Y., Mussabalina G., Beisembayeva A. KAZAKH-OIRAT RELATIONS IN THE CONTEXT OF REGIONAL TRANSFORMATIONS IN CENTRAL ASIA (15 th – EARLY 17 th CENTURIES).....	1319
Ерғабылов А.Е. ЖЕТІСУ ЖӘНЕ ІЛЕ АЛАБЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛАЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕЛУІНДЕГІ КЕЙБІР ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР (1991-2023 ЖЖ. ЗЕРТТЕУЛЕР НЕГІЗІНДЕ).....	1331

Ш.Ш. Уәлиханов ат. Тарих және этнология институты
Алматы қ., Шевченко көш., 28
Тел/факс: +7 727 261 67 19
e-mail: kazhistory@bk.ru